

PEDAGOGIK FAOLIYATDA UCHRAYDIGAN RISKLAR VA ULARNI BOSHQARISHGA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI TAYYORLASH MASALALARI

*Kurbaniyazova Zamira Kalbaevna,
Pedagogika fanlari doktori, dotsent.
Nukus davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston*

Annotatsiya. Maqolada “risk”, “pedagogik risk” va “pedagogik riskologiya” tushunchalari tahlil etilib, pedagogik jarayonlarda uchraydigan risklarning mazmuni ochib berilgan va guruhlarga ajratilgan. Pedagogik risklarning pedagogik faoliyatda uchraydigan turli xil konflikt (ziddiyat)lar bilan bog‘liqlik jihatlariga to‘xtab o‘tilgan. Pedagogik jarayonda paydo bo‘ladigan ziddiyatlar kelib chiqishiga sabab bo‘ladigan o‘quvchilarning toifalari aniqlangan. Shuningdek, maqolada risklarni boshqarish va uning bosqichlari aniqlangan bo‘lib, bo‘lajak o‘qituvchilarni pedagogik faoliyatga pedagogik va psixologik tayyorlash yo‘llari haqida fikr yuritilgan.

Tayanch so‘zlar: risk, riskologiya, pedagogik risk, to‘siqlar, bo‘ysundirish, kompromiss, qochish va integratsiya, konflikt (ziddiyat), risklarni boshqarish, risklarni boshqarish bosqichlari, pedagogik risklarning oldini olish va hal etish.

РИСКИ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К УПРАВЛЕНИЮ ИМИ

*Курбаниязова Замира Калбаевна,
Доктор педагогических наук, доцент.
Нукусский государственный педагогический институт,
Узбекистан*

Аннотация. В статье проанализированы понятия «риск», «педагогический риск» и «педагогическая рискология», раскрыты и подразделены на группы содержание рисков, встречающихся в педагогических процессах. Сделан акцент на аспекты, связанные с различными конфликтами (противоречиями), встречающимися в педагогической деятельности педагогических рисков. Выявлены категории студентов, которые спровацируют конфликты, возникающие в педагогическом процессе. А также, в статье определены управление рисками и его этапы, отражены пути педагогической и психологической подготовки будущих учителей к педагогической деятельности.

Ключевые слова: риск, рискология, педагогический риск, барьеры, подчинение, компромисс, избегание и интеграция, конфликт

(противоречие), управление рисками, этапы управления рисками, предотвращение и разрешение педагогических рисков.

RISKS ENCOUNTERED IN PEDAGOGICAL ACTIVITIES AND ISSUES OF PREPARING FUTURE TEACHERS TO MANAGE THEM

*Kurbaniyazova Zamira Kalbaevna,
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor.
Nukus State Pedagogical Institute, Uzbekistan*

Summary. Annotation. The article analyzes the concepts of «risk», «pedagogical risk» and «pedagogical riskology», reveals and divides into groups the content of risks arising in pedagogical processes. Pedagogical risks are associated with various conflicts in pedagogical activity. The categories of students that cause conflicts that arise in the pedagogical process are identified. The article also gives a definition of risk management and its stages, and also discusses the ways of pedagogical and psychological preparation of future teachers for pedagogical activity.

Key words: risk, riskology, pedagogical risk, obstacles, submission, compromise, avoidance and integration, conflict (conflict), risk management, risk management stages, prevention and resolution of pedagogical risk.

Hammamizga ma'lumki, bugungi kunda yurtimizda ta'limni rivojlantirishning hozirgi bosqichida o'qituvchining ijtimoiy-pedagogik faoliyati murakkablashib bormoqda va bu faoliyat jarayonida pedagog-o'qituvchilar turli xil risklarga duch keladi. "Risk" tushunchasi yunon tilidan olinib, "risikion", ya'ni "g'oya", "jarlik", - degan ma'noni bildirib, faoliyat natijasi noaniqligidan va muvaffaqiyatsizlikka uchragan taqdirda salbiy oqibatlardan iborat bo'lgan vaziyatning tavsifi hisoblanadi. Ta'lim tizimida uchraydigan turli xil risklar pedagogika fanining alohida tarmog'i bo'lgan pedagogik riskologiyaning alohida fan sifatida shakllanishi va rivojlanishiga asos bo'lib xizmat qiladi. Umumiy ta'rifda riskologiya – bu riskning mohiyati, uning sabablari, namoyon bo'lish shakli, odamlar xayotidagi o'rnini o'rganadigan fandır. Pedagogik riskologiya esa ijtimoiy-pedagogik faoliyat omillari va ularning pedagogning kasbiy deformatsiyasiga hamda muqarrar tanlovda kasbiy faoliyatining o'ziga xos xususiyatlariga ta'siri to'g'risidagi integrativ ilm va kasbiy-pedagogik risklarni ilmiy tadqiq etishning yangi yo'nalishi hisoblanadi. Pedagogik jarayonlarda risklar paydo bo'lganda, muvaffaqiyatli faoliyatni qo'llab-quvvatlovchi va uni amalga oshirish jarayonida risklarni minimallashtirishga yordam beradigan o'qituvchini qo'llab-quvvatlashning samarali tizimini tashkil etish muammosi vujudga

keladi.

I.G.Abramova, E.X.Mixaylova, M.M.Potashnik, E.R.Xabibulin, N.N.Sabinina kabi olimlar pedagogik jarayonlardagi risklar yuzasidan o'zlarining ilmiy izlanishlarini olib borgan. SHu kabi pedagogik va psixologik adabiyotlarni tahlil qilish natijasida ta'lim tizimida yuzaga chiqadigan risklarni qo'yidagicha guruhlashtirish mumkin.

Birinchi guruh o'quv-bilish jarayonini tashkil etish va amalga oshirish jarayonida M.Bityanov, V.V.Rubtsov va boshqalarni bevosita maktabning ta'lim makonida yuzaga keladigan xatarlar bilan bog'liq bo'lib, ularning sabablari maktab dasturlarining murakkabligi, ta'lim mazmunining haddan tashqari yuklanishi; vaqt etishmasligi bilan bog'liq bo'lgan yuqori o'quv yuki; maktabni yuqori o'quv stavkalariga yo'naltirish; samarasiz o'qitish usullari; bolalar jamoasining bolani rad etishi yoki tengdoshlari bilan do'stona munosabatlarning yo'qligi, o'qituvchining salbiy munosabati va boshqalar.

Ikkinchi guruhga kasbiy faoliyatning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib, ta'lim jarayoni ishtirokchilari (o'qituvchilar, psixologlar, ta'lim muassasalari rahbarlari), kasbiy deformatsiya va noto'g'ri moslashuv (E.I.Rogov, L.M.Mitina, E.S.Asmakovets, YU.A.YUdchits, V.E.Paxal'yan, I.A.Baeva va boshqalar) bilan bog'liq risklar kiradi.

Maktab ta'lim makonining uchinchi guruh risklari maktab davrida bolaga salbiy ta'sir ko'rsatadigan noqulay omillar xisoblangan oilaviy xatarlar (I.Dubrovina, K.Limanskaya, V.V.Rubtsov) tufayli kelib chiqadi, shu jumladan: bolani bitta ota-ona tomonidan tarbiyalash; asrab oluvchi ota-onalar (o'gay ota yoki o'gay ona, qarindoshlar, shuningdek ular bilan doimiy yashaydigan ota-onalar) tomonidan tarbiyalash; agar ota-ona o'zini baxtsiz his qilsa va oilada yopiq bo'lsa, hayotga nisbatan ijobiy his-tuyg'ular va qarashlarni shakllantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratolmaydi.

To'rtinchi guruhga maktabning ta'lim maydoniga bilvosita ta'sir ko'rsatadigan va noqulay ekologik vaziyat ta'siri bilan belgilanadigan atrof-muhit omillari bilan bog'liq ekologik xatarlar kiradi. E.G.Kovalyova, M.N.Stepanova va D.I.Vasyutkinalarning fikriga ko'ra, maktabning ta'lim maydoni bir vaqtning o'zida ko'plab atrof-muhit omillarining (antropogen va texnogen, ijtimoiy-iqtisodiy, ijtimoiy-psixologik va boshqalar) ta'siriga uchraydi [6: 26-31bet].

Ma'lumki, o'qituvchilik kasbi jamiyat bilan chambarchas bog'liq kasb hisoblanadi. SHuning uchun jamiyatda bo'layotgan o'zgarishlar pedagogik kasbiga tashqi ta'sir etuvchi omil sifatida qaraladi. G.V.Mixaylovaning fikricha [7], tashqi omillarga siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik omillar kiradi. SHunday ekan, ta'limda ijtimoiy-pedagogik faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun bo'lajak o'qituvchilar ehtimoliy risklarni bartaraf etish yoki kamaytirish chora-tadbirlarini oldindan prognozlash malakasiga ega

bo'lishga tayyorlash maqsadga muvofiqdir. Ayniqsa, bo'lajak o'qituvchilarni turli risklarga tayyorlash ishlari eng avvalo ta'lim-tarbiya jarayonida yuzaga keladigan ziddiyatlarni bartaraf etish layoqatining shakllanishi bilan bog'liqdir. Ziddiyat, ya'ni konflikt deganimizda tomonlarning yoki hamkorlikdagi sub'ektlarning qarama-qarshi yo'nalishdagi manfaatlari, maqsadlari, pozitsiyalari, fikr va qarashlarining to'qnashuvi tushuniladi. Ziddiyat har doim ham yuzaga kelgan ziddiyatlarni hal etishning samarali usuli bo'lib hisoblanmaydi, chunki ziddiyat jarayonida paydo bo'ladigan kuchli emotsiyalar oqibatida tafakkur jarayonlari sekinlashadi, uning doirasi torayadi, psixikaning eng sodda qatlamlari (instinktlar, impul'siv xatti-harakatlar) ishga tushadi. Ammo aqliy mulohaza ziddiyatlarni hal qilishning yagona yo'li ziddiyatga kirish ekanligini taqozo etsa, bu jarayondagi tashabbuskorlikni o'z qo'lingizga olishingiz lozim. Chunki ziddiyatga ongli tarzda kirish orqali uni boshqarish mumkin. SHuni esda tutish lozimki, doimiy tarzda ko'p ziddiyatga kirish sog'liq uchun zararlidir. Ziddiyatni qanday qilib boshqarish mumkin? Buning uchun kishidan o'z emotsiyalarini nazorat qilish, qalbaki sabablardan haqiqiy sabablarni ajratib olish, ziddiyatni lokallashtirish, faqat himoyaga diqqatni qaratishdan qochish, tashabbuskorlikni o'z qo'lida ushlab turish talab etiladi. Ziddiyatni hal etishning to'rtta yo'li mavjud: bo'ysundirish, kompromiss, qochish va integratsiya. Oxirgi yo'l eng qiyin, lekin uni amalga oshirish mumkin.

Ijtimoiy hayotda uchraydigan har qanday ziddatlardan chiqib ketish yo'llarini bilmaslik, muammolarini hal etish va qiyinchiliklarni engib o'tishga harakat qilish insonlarda turli hil emotsional stresslarga olib keladi hamda uning psixik va jismoniy sog'lig'iga putur etkazadi. Psixologiya ilmida bunday holatlar to'siqlar dep ataladi. SHular orasida muamladagi to'siqlar turli xil ziddiyatlarning paydo bo'lishiga sabab bo'ladigan omillar bilan bog'liq bo'ladi. Pedagogik jarayonlarda ham o'qituvchilarni stress holati, jizzakilik, asabiylikka, salbiy emotsiyalar, zo'riqish va agressivlik singari holatlarga olib keladigan omillar mavjud. Bularga o'qituvchilarning o'z ishi va kasbiga bo'lgan qiziqishlarining so'nishi, o'z ishiga salbiy munosabat, qarama-qarshi istaklar va manfaatlar, xarakterdagi nomutanosibliigi to'sig'i kiradi. Asosan 20-25 foiz kishilarda xarakter yoki temperamentning ma'lum qirralari shunday kuchli namoyon bo'lgan bo'ladiki, ma'lum sharoitlarda muomala jarayonida ziddiyatlarga, asab zo'riqishlariga olib kelishi mumkin. SHuni yodda tutish kerakki, har qanday kishining o'z "nozik joy"lari, ojiz tomonlari bo'ladiki, muomalada xuddi shu tomonlarni tanqid ostiga olish yaramaydi.

Ijtimoiy hayotda ziddiyatlarning kelib chiqishiga sabab bo'ladigan muammolarning yana biri – bu insonlardagi ko'chli emotsional stress bilan bog'liq bo'lgan nevroz hastaligi hisoblanadi. Nevrozga do'chor bo'lgan

insonlarda ziddiyatlar tez-tez yuzaga keladi va ular chuqurroq va og‘irroq kechadi. SHuningdek, g‘am-qayg‘u, g‘azab va jahl ham nevrozga olib keladi. Bunday holatlar o‘zining ahvolidan qoniqmaslik, hayotdagi turli xil fojeli voqea va hodisalar oqibatida yuzaga keladi. Xalqimizda “Jahl kelganda, aql ketadi” degan maqol behudaga aytilmaydi. SHuning uchun, g‘azablenganda, jahl chiq-qanda turgan odam o‘tirish, o‘tirgan odamga esa yotish maslahat beriladi. Bu o‘rinda asosiy e‘tibor muskullarni bo‘shashtirishga qaratilishi kerak.

Ijtimoiy hayotda uchraydigan muammolardan yana biri – bu insonlar orasidagi muamala texnikasi va ko‘nikmalarini bilmaslik bilan bog‘liq. Bunda «muomaladagi monopulyatsiya, «pozitsiyaga ega bo‘li», «rol», «niqob» singari tushunchalar muomala usullaridan o‘zlarining g‘arazli maqsadida foydalanadigan shaxslarga nisbatan qo‘llaniladi.

SHu o‘rinda pedagogik jarayonda paydo bo‘ladigan ziddiyatlar va ularni keltirib chiqaruvchi sabablarga to‘xtalib o‘tsak. Pedagogik jarayonda paydo bo‘ladigan ziddiyatlar kelib chiqishiga quyidagi toifadagi o‘quvchilar sabab bo‘ladi:

1. Oilasi notinch, oilaviy munosabatlarda keskinliklar mavjud bo‘lgan bolalar ko‘pincha sinfda “jizzakilik” qilib, arzimagan sabablar tufayli ham tengdoshlari va kattalar bilan munosabatlari taranglashadi, ularni odatda o‘qituvchilari “tarbiyasi og‘ir” deb ta’riflaydilar.

2. Tarbiyasida, kamol topishida xatoliklarga yo‘l qo‘yilgan – infantil, o‘ta erka yoki injiq qilib tarbiyalangan bolalarda fanlarni o‘zlashti-rishda bilimlar bilan tizimli shug‘ullanish uchun iroda etishmaydi. Hissiy qo‘zg‘alish va tormozlanish kamchiliklar ham bilimlarni egallash va sinf jamoasiga kirishib ketishga to‘sqinlik qiladi.

3. Ruhiy rivojlanish sustlashgan bolalar ham darslar va berilayotgan bilimlarni o‘zlashtirishi qiyinlashgani va murakkablashib borishi natijasida bilimlarning mazmuni va ma’nosini egallashga qiynaladilar, bu holat ularda asabiylikka, janjalkashlikka moyillikni kuchaytiradi. CHunki dars ular uchun mashaqqatli – ish bo‘lib qoladi.

4. Iqtidorli o‘quvchilar. Ular ma’lum fan dasturida belgilangan bilimlarni tez o‘zlashtirib olishlari oqibatida dars davomida berilayotgan bilimlar darajasidan qoniqmaydilar. Bu holat esa o‘quvchining zerikishiga, ko‘pincha sinfdan ajralib qolishiga hamda o‘qituvchi bilan kelisha olmasligiga olib keladi. Natijada ular o‘quv jarayonida turli ziddiyatlar kelib chiqishiga sababchi bo‘ladilar.

5. Bolalarning boshqalarga taqlid qilishi natijasida yuzaga keladigan ziddiyatlar. O‘smirlik davrida “kattalik hissi”ni tuyish, o‘z-o‘zini tan oldirishga intilish natijasida o‘zidan kattalarga, kino aktyor-lariga, asar qahramonlariga va boshqa ular uchun sevimli qahramonlarga taqlid qilib sinfdagi tartib-

intizomni buzadilar, ahloq normalariga rioya qilishni istamaydilar.

Risklarni boshqarish – murakkab va ko‘p bosqichli jarayon bo‘lib, u harakatlar ketma-ketligiga qarab shartli ravishda bir necha bosqichlarga bo‘linishi mumkin. Risklarni boshqarish jarayonining mantig‘i keng tarqalgan tadqiqotlar asosida uning besh bosqichi aniqlandi:

1) risklarni aniqlash (aniqlash, ehtimollikni baholash, oqibatlarini prognoz qilish);

2) risklarni boshqarish usullarini tanlash (al’ternativ usullarni tahlil qilish, optimallarini tanlash);

3) risklarni boshqarish dasturini ishlab chiqish (tanlangan usullar asosida risk ehtimolini kamaytirish va ularning salbiy oqibatlarini kamaytirish bo‘yicha chora-tadbirlari ko‘zda tutilgan);

4) ishlab chiqilgan dasturni amalga oshirish (rejalashtirilgan tadbirlarni amalda bajarish);

5) risklarni boshqarish natijalarini baholash (zarur hollarda dasturni korrektsiyalash).

Demak, bo‘lajak o‘qituvchilarni bu kabi ziddiyat va risklarga tayyorlashda ushbu beshta bosqich asosida ish olib borish kutilgan natijalarni beradi. SHU o‘rinda tayyorlikning o‘zi nima?-degan savol tug‘iladi.

Tayyorlik ikki hil ma’noga ega bo‘lib, ulardan birinchisi biror ishni qilishga rozilikni ifodalaydi, ikkinchisida esa – hamma narsa qilib bo‘lingan holat, hamma narsa biror narsaga tayyor. Birinchi ma’noda faoliyatga qaratilgan ixtiyoriy va ongli qaror haqida gapiralayapti, ikkinchisida, u qarorning bajarilishini ta’minlaydigan holat sifatida ishlatiladi.

Harakatga tayyorlik holati jismoniy tayyorgarlik, harakatning zarur neyrodinamik xavfsizligi, tayyorgarlikning psixologik sharoitlari farqlanadigan turli darajalar va tomonlarni xarakterlovchi omillar kombinatsiyasi bilan belgilanadi.

Funksional yondashuvning ma’nosi, tayyorlik shaxsning o‘zini ruhiy va jismoniy safarbar qilish malakasi sifatida muayyan ruhiy holatini, vaqtinchalik holatni, aniqrog‘i, qisqa muddatli yoki uzoq muddatli, hozirgi paytda mavjud bo‘lgan holatni tavsiflaydi, ruhiy funktsiyalarni faollashtiradi.

Faoliyatga tayyorlik turli tarkibiy qismlarning tuzilmasi yoki asoslari tizimi shaklida talqin qilinadi, bunda kasbiy faoliyatga tayyorlik quyidagi komponentlar sifatida ajralib turadi:

- kasbga qiziqishni, kasbiy faoliyatga muvofiq munosabatni tavsiflovchi motivatsion;

- o‘z ichida professionallikni talab qiladigan yo‘naltiruvchi;

- kasbiy faoliyatga kompleks yondashuvni o‘z ichiga olgan faoliyatli;

- kasbiy faoliyat jarayonida o‘zini o‘zi boshqarishni irodaviy;

- baholovchi yoki reflektiv.

Psixologik tayyorlik mehnat predmetining resurslarini muayyan faoliyat yoki mehnat vazifasini operativ yoki uzoq muddatli bajarish uchun mehnat sub`ekti resurslarini safarbar qilish bilan tavsiflanadi. SHu bilan birga tayyorlik, umuman, organizmning biror harakat yoki reaksiyaga moslash-tirilgan tayyorgarlik holatini anglatadi, insonning biror tajribadan foyda olishga tayyor holatini tavsiflaydi.

Buni nisbatan sodda va biologik jihatdan yoki kutilmagan to`siqlar paydo bo`lganda o`z vazifalarini muvaffaqiyatli bajarishga, bilim, tajriba, shaxsiy fazilatlaridan to`g`ri foydalanishga, o`zini tuta bilishga va fao-liyatini qayta tiklashga yordam beradigan murakkab kognitiv va rivojlanish holati sifatida tushunish mumkin.

Uzoq muddatli tayyorgarlik tizimli ravishda: muayyan faoliyat turiga, kasbga ijobiy munosabat; xarakter xususiyatlari, qobiliyatlari, temperament, motivatsiya, faoliyat talablariga mos; zarur bilim, ko`nikma va qobi-liyatlar; idrok, e`tibor, fikrlashning barqaror kasbiy muhim xususiyatla-ri, shuningdek hissiy va irodaviy jarayonlarni o`z ichiga oladi.

Vaqtinchalik tayyorlik bo`lajak vaziyatning xususiyatlari va talablarini aks ettiradi, uning asosiy xususiyatlari nisbiy barqarorlik, faoliyat jarayoniga ta`sir etish samaradorligi, tayyorlik strukturasi maqsadga erishish uchun optimal sharoitlarga muvofiqligi.

SHunday qilib, kasbiy faoliyat jarayonida faoliyatga psixologik tayyorlikning shakllanishi kasbiy yo`naltirilgan munosabatlar, motivlar, shaxs xususiyatlarining shakllanishi hamda uning shart-sharoitlarini baholash bilan bog`liq.

Murakkab faoliyatga psixologik tayyorgarlikning dinamik tuzilishi shaxsiy xususiyatlarni o`z ichiga olgan yaxlit ta`limdir, ularning asosiylari:

- motivatsion – topshiriqni muvaffaqiyatli bajarish zarurati, faoliyatga qiziqish, muvaffaqiyatga erishish va o`zini eng yaxshi tomondan ko`rsatish istagi;

- kognitiv – mas`uliyatni, ish vazifasini tushunish, faoliyatning yakuniy natijalariga erishish va o`zi uchun ahamiyatini baholash (obro`, maqom jihatidan), vaziyatdagi mumkin bo`lgan o`zgarishlarni taqdim etish va h.k.;

- hissiy – kasbiy va ijtimoiy mas`uliyat hissi, muvaffaqiyatga ishonch, ilhom;

- kuchli irodali – o`z-o`zini boshqarish va kuchlarni safarbar qilish, vazifaga diqqatni jamlash, chalg`ituvchi ta`sirlardan ehtiyot bo`lish, shubhalarni, qo`rqishni engish.

Yuqoridagilarni hisobga olgan holda aytsak, faoliyatga psixologik tayyorlikni shakllantirish o`zaro bog`liq bo`lgan tartib va harakatlar ketma-ketligidir:

- jamiyat, jamoa yoki vazifaning ehtiyojlari, talablarini bilish;

- hal qilinishi ehtiyojlarni qondirishga olib keladigan vazifalarning maqsadlarini anglash;
- bo'lajak tadbirlarni o'tkazish shartlarini tushunish va baholash, muammolarni hal qilish va ushbu turdagi talablarni qondirish bilan bog'liq tajribani yangilash;
- tajriba asosida muammolarni hal qilish yoki talablarni bajarishning eng oqilona va mumkin bo'lgan (yordamchi) usullarini kelajakdagi faol-iyat shartlarini baholash;
- kelgusi tadbirlar o'tkaziladigan sharoitlarni tushunish va baholash, vazifalarni hal qilish va shu kabi talablarga javob berish bilan bog'liq tajribani yangilash;
- vazifalarni hal etishning eng oqilona va mumkin bo'lgan (yordamchi) yo'llarini aniqlash yoki tajriba asosida talablarni bajarish va faoliyat-ning bo'lajak shartlarini baholash;
- aqliy, hissiy, motivatsion va irodaviy jarayonlarning namoyon bo'lishini bashorat qilish, imkoniyatlar nisbati, da'volar darajasi va ma'lum natijaga erishish zarurligini baholash;
- sharoit va vazifalarga muvofiq kuchlarni safarbar etish, autosuggestiya, maqsadga muvaffaqiyatli erishishga ishonish.

SHuning uchun o'qituvchi ayni paytda ta'lim-tarbiya jarayonining sub'ekti bo'lishi kerak. Ta'lim jarayonining sub'ekti sifatida o'qituvchi pedagogda erkin va ongli o'z-o'zini aniqlashni nazarda tutuvchi loyihalovchi, konstruktor, tashkilotchi va bevosita ishtirokchi, muayyan shaxsiy ekzistentsial pozitsiyani tashuvchi vazifasini bajaradi.

Zamonaviy sharoitda ijodiy fikrlaydigan, faol va har tomonlama rivojlangan shaxs ijtimoiy taraqqiyotga hissa qo'shishi mumkin, natijada o'qituvchi shaxsiga, uning psixologik va kasbiy tayyorgarligiga qo'yiladigan talablar ortadi. Endi har qachongidan ham chuqur kasbiy tayyorgarlikni, mas'uliyatni, bilimlarni yangilash va boyitishga intilishni birlashtiruvchi mutaxassislariga ehtiyoj tug'iladi, buning uchun bo'lajak o'qituvchining psixologik tayyorgarligi, o'z-o'zini anglashi va kasbiy o'zligini shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси олий таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ – 5847 – сон Фармони // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 09.10.2019 й., 06/19/5847/3887 – сон.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ–60-сон “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг таракқиёт стратегияси тўғрисида”ги Фармони. ҚММВ: 06/22/60/0082-

son 29.01.2022-у.

3. Абрамова И.Г. Теория педагогического риска. дис. ... д-ра пед. наук. – СПб., 1996. – 381 с.

4. Баева И.А. Психологическая безопасность в образовании. – Санкт-Петербург, Изд-во «Союз», 2002г. – 271с.

5. Давлетшин М.Г. Замонавий мактаб ўқитувчиси психологияси. – Т.: Ўзбекистон, 1999. – 29 б. 11-12.

6. Ковалёва Е.Г., Степанова М.Н., Васюткина Д.И. Система управления рисками кризисных и чрезвычайных ситуаций в высших учебных заведениях. “Риски в изменяющейся социальной реальности: проблема прогнозирования и управления. //Материалы международной научно-практической конференции Г.Белгород, 2015. Стр. 26-31.

7. Михайлова Н. В. Методы оценки и анализа рисков. — Казань: Молодой ученый, 2021. – С.86-92.

8. Убайдуллаев К., Курбаниязова З.К., Хабибуллаев Б.Г. Жоқары оқыў орынлары педагог кадрларының кәсіплик компетентлиги ҳәм педагогикалық шеберлигин жетилистириў: оқыў-методикалық қолланба. –Нөкис, 2018, - 14б.